

Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Филология факультеті
Қазақ әдебиеті кафедрасы

Ministry of Science and higher education of the Republic of Kazakhstan
L. N. Gumilyov Eurasian National University
Faculty of philology
Department of Kazakh literature

**«ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР ТОҒЫСЫНДАҒЫ ӘДЕБИЕТТАНУДЫҢ
ЖАҢА ПАРАДИГМАЛАРЫ»**

ҚР Мемлекеттік сыйлығының және ғылым саласындағы Ш.Уәлиханов атындағы сыйлықтың иегері, ҚР ҰҒА академигі, Қазақстан Республикасы ғылымына еңбегі сіңген қайраткер **ЗӘКИ АХМЕТОВТІҢ** 95 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-теориялық конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

4-5 МАМЫР, 2023 ЖЫЛ

Астана, 2023

MATERIALS

**«NEW PARADIGMS OF LITERARY STUDIES AT
THE CROSSROADS OF THE HUMANITIES»**

International scientific and theoretical conference dedicated to the 95th anniversary of the winner of the state prize of the Republic of Kazakhstan and the Sh.Ualikhanov Prize in the field of science, academician of the NAS of the Republic of Kazakhstan, Honored Worker of science of the Republic of Kazakhstan **Zaki Akhmetov**

4-5 MAY, 2023

Astana, 2023

ӘОЖ821.512.122.0

КБЖ 83.3(5Каз)

Г91

Жалпы редакциясын басқарған:
Басқарма төрағасы-ректор Е. Сыдықов

Редакция алқасы: Ж. Құрманғалиева, У. Жорақұлов (*Ташкент, Өзбекстан*), Н. Ыйсаева (*Бішкек, Қырғызстан*), Ғ. Нұрғалиева, А. Бейсенбай, Қ. Кемеңгер (*жауапты шығарушы*), Қ. Байтанасова, М. Оразбек, С. Сагидуллиева.

«Гуманитарлық ғылымдар тоғысындағы әдебиеттанудың жаңа парадигмалары»
Қазақстан Республикасы ғылымына еңбегі сіңген қайраткер, ҚР ҰҒА академигі Зәки Ахметовтің 95 жылдығына арналған Халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары. 4-5 мамыр 2023 жыл/ Жалпы редакциясын басқарған: Е. Сыдықов. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2023. – 310 б.

ISBN 978-601-337-843-5

Жинаққа 2023 жылы 4-5 мамырда Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Қазақ әдебиеті кафедрасы ұйымдастырған аса көрнекті әдебиеттанушы ғалым, ҰҒА академигі Зәки Ахметовтің (1928-2002) 95 жылдығына арналған «Гуманитарлық ғылымдар тоғысындағы әдебиеттанудың жаңа парадигмалары» атты Халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары енді. З. Ахметовтің ұлттық гуманитарлық ғылым тарихындағы орны мен ғалымдық тұлғасын зерделейтін мақалалар және бүгінгі әдебиеттану, фольклористика, тіл ғылымы мен оны оқыту әдістемесін қарастырған ғылыми зерттеулер топтастырылды.

Басылым ғылыми қызметкерлерге, білім алушыларға, оқу, білім, руханият саласының мамандарына, ұлт тарихына ынтызар көпшілік оқырманға арналған.

ISBN978-601-337-843-5

ӘОЖ821.512.122.0

КБЖ 83.3(5Каз)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

құрайтын жүйелі құбылыс. Оны тану үшін сондай бір бас-аяғы бар әдіснамалық тұғырнама қажет. Әрі бұл әдіснама қатып қалған догма емес, ғылымның дамуына қарай әлеуметтік, көркемдік-эстетикалық, психологиялық, философиялық, мәдениеттанымдық арасалмағына қарай дамып, өзгеріп отыратын парадигмалық мәні бар ұғым.

3. Ахметовтің зерттеулері бізді осындай бір тыңғылықты жүйелі, құрылымдық сипаты бар іргелі академиялық биікке шақырады. Зерттеудің үлгісін көрсетеді. Оның еңбектері қазақ әдебиеттану ғылымының тарихында ерекше орын алады.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Сартр Ж.П. Что такое литература? – Москва: Изд-во АСТ, 2020. – 448 с.
- 2 Ахметов З. Өлең сөздің теориясы. – Алматы: «Мектеп» баспасы, 1973. - 212 б.
- 3 Ахметов З. Асыл сөз арнасы: Зерттеу, сұхбат, сын // Құрастырған: Оразбек М.С., Зәкиұлы М. – Алматы: «Арда», 2008. – 400 б.
- 4 Хроленко А.Т. Основы современной филологии. – Москва: ФЛИНТА: Наука, 2013. – 352 с.
- 5 Ибраев Ш. Абай феномені. Ғылыми зерттеу. – Нұр-Сұлтан: «Алашорда» қоғамдық қоры, 2021. – 240 б.
- 6 Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. 2-е изд. – Москва: Искусство, 1986. – 325 с.

ӘОЖ 82-4

ЗАКИ ОҒАНИНГ ЗАКОВАТИ

Жұрақұлов У.

Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети, Жаҳон адабиёти ва қиёсий адабиётишунослик кафедраси мудири, филология фанлари доктори (DSc), профессор Эл.почта.: joraqulovuzoq@gmail.com)

Оразбек М.

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ қазақ әдебиеті кафедрасының профессоры, филол.ғ.д. (Астана, Қазақстан)

Резюме. *Ушбу мақолада Қозоқ халқининг заковатли ўғлони, академик Заки Ахметович Ахметовнинг собиқ совет даври адабиётишунослигида тутган ўрни, қозоқ миллий эстетик тафаккури, унинг жаҳон адабиёти контекстидаги мақомига доир илмий-назарий тадқиқотлари, Абай Қўнонбоев, Мухтор Аvezов каби қозоқ адиллари ижодий меросларига оид ишлари ҳақида фикр юритилган.*

Калит сўзлар: *Адабиёт, Абай, Мухтор Аvezов, миллий этика, миллий эстетика, бадий идеал, тарихий поэтика, назарий поэтика, роман, образ, сюжет, композиция, илмий концепция, методология, қиёс, таҳлил, муҳокама, мунозара.*

Аубуттурк – ҳазрати Ёфас авлодлари, хусусан, ўзбек ва қозоқ улуслари орасидан заковатли шахслар жуда кўп чиққан. Улуғ салтанатлар қурган, соҳибқиронлик мақомига етган, фикҳ, ақида, ҳадис илмлари, алгебра, геометрия, физика, астрономия, медицина, фалсафа, адабиёт соҳаларида кашфиётлар қилган узоқ тарихга оид боболаримизни айтмасдан, биргина Бобур, Машраб – Абай Қўнонбоев, Абдулла Қодирий – Алихан Букейханов, Мағжон Жумабоев, Ойбек – Мухтор Аvezов, Абдулла Орипов – Ўлжас Сулаймонов номларини тилга олганимизда ҳам бу анъана узвий давом этганига амин бўламиз. Бугунги илмий конференциямизнинг марказий объекти академик Заки Ахметович Ахметов ҳам турк улусининг мана шундай заковатли вакилларида.

Заки Ахметов шахси, илмий меросининг муҳимлиги, этиклик, эстетиклик даражаси, ибратлилиги, бугун учун аҳамияти шундаки, у ва унга замондош ўтган Иззат Султон, Азиз Қажомов, Матёқуб Қўшжонов, Ғулом Каримов, Озод Шарафиддинов каби ўзбек олимлари совет тузуми даврида яшадилар, бу тузумнинг антимиллий сиёсати, доимий тазйиқларига

қарамасдан миллий ғоя, миллий адабиётшунослик методологиясини сақлаб қолиш, ҳатто ривожлантиришга эришдилар. Агар ўзбек олимлари Иззат Султон, Азиз Қаюмов, Матёкуб Қўшжоновлар Алишер Навоий ва Абдулла Қодирий ижодий меросини наинки собиқ СССР, айни пайтда умумжаҳон бўйлаб ёйган бўлсалар, Заки Ахметов Абай Қўнонбоев, Мухтор Аvezовлар ижодига доир жиддий тадқиқотлар ёзди. Заки Ахметов Қозоқ халқи адабиётини фақат илмий-назарий аспектда ўрганиш билан чекланмади, балки унинг юксак заковат билан ёзилган тадқиқотларида, энг аввало, қозоқ миллий ғояси, халқ бадиий тафаккурининг даражаси ҳамда аҳамиятини кўрсатиш муҳим ўрин тутди. Чунки миллий адабиётлар ривожига ўнг кўз билан қарамаган собиқ совет даврида миллий адабиётшуноснинг вазифаси илмийлик билан бирга миллий этика ва эстетик тафаккур нима эканини жамиятга англатиш, шу йўл билан уни сақлаб қолиш ҳам эди.

Заки Ахметов ижодий мероси ўз илмий кўламининг кенглиги билангина эмас, тематикасининг жиддийлиги, назарий-методологик асосларининг мустаҳкамлиги билан ҳам ўзига хос. Олимдан ўн икки мустақил илмий муаммога қаратилган монография, уч юздан ортиқ илмий тадқиқот мерос бўлиб қолган. Жумладан, “Қозоқ шеърятининг тил хусусиятлари ҳақида” (1970), “Бадиий санъат назарияси” (1973), “Қозоқ замонавий адабиёти анъаналари ва тараққиёти” (1978), “Абай йўли” эпопеяси поэтикаси унинг яратилиш тарихи кузгусида” (1984), “Абай бадиий олами” (1995) каби тадқиқотлари қозоқ адабиётшунослиги тараққиёти учун муҳим аҳамиятга эга. Заки Ахметовнинг қозоқ миллий адабиёти назарияси, адабиётшунослик методологиясига доир ишлари ўзининг концептуал моҳияти билан миллий адабиётшунослик чегараларидан чиқиб, умумтурк адабиёттануви ривожига улкан ҳисса қўшишга ярайди.

Замонавий қозоқ закишуносларининг қайд этишига кўра, олимнинг бундай кўпқатламли назарий ишлари М.Аvezов, С.Муқонов, В.Жирмунский, С.Малов, Г.Ломидзелар томонидан юксак баҳоланган¹. Албатта, советлар миллий сиёсати ичида шаклланган бир қозоқ олимнинг бундай йирик мутафаккирлар томонидан тан олинishi осон эмаски, олим тадқиқотларига мурожаат қилган ҳар бир мутахассис айни эътирофларнинг ҳаққонийлигига ишонади.

Бугун Гумилёв университетда, сизнинг ҳузурингизда маъруза қилаётган мен – профессор Узоқ Жўрақулов мактабнинг 3-4-синфида ўқиётган пайтим Абдулла Қодирий романини биринчилардан бўлиб, “Ўткан кунлар” чексиз саҳро ичида Помир тоғларидек юксалди”, дея эътироф этган қозоқ ёзувчиси Мухтор Аvezовни танир, ўз ёзувчим деб билар эдим. 6-синфда унинг “Абай йўли” эпопеясини ўқиб чиққанман. Романнинг туркийларга хос бир сўз – “чўнг” сўзи устидаги Абай мулоҳазалари билан бошлангани мени чиндан ҳайратга солган. Талабалик давримда Заки Ахметовнинг “Абай йўли” эпопеяси поэтикаси” китоби билан танишганман. Шу монографияни ўқиб Абай бадиий олами нақадар кенг ва кўпқиррали эканини англаганман. Абай ислоний қарашлари, насихатлари, бадиий сўз устида ишлаш принципларининг шаклланишида мир Алишер Навоий таъсири қанчалар катта эканига гувоҳ бўлганман². Қолаверса, ўзбек адабиётшунослари ҳам М.Аvezов ва унинг “Абай йўли” эпопеясини кенг планда ўрганиб келадилар³.

Заки Ахметовга кўра: “Абай йўли” романининг замонавий моҳияти, асосан, ўқувчини ҳаёт мазмуни, инсонлик бурчи, ижтимоий маънавиятнинг зарурати ва адолатсизликка қарши

¹ <http://www.zzl.kz/rubric/det/143/483/>

² Қаранг: Ахметов З.А. Роман-эпопея Мухтара Ауэзова /В кн.: Классические исследования. Том 18. – Алматы, 2013.

³ Қаранг: Қалдибек Сейданов. Мухтор Аvezов ва Ўрта Осиё адабиёти //Жаҳон адабиёти» журнали, 2017 йил, №9; Баҳодир Карим. Ўзбек-қозоқ адабий алоқалари / <https://oyina.uz/kiril/article/1190>; Қозоқ адабиётининг ёрқин юлдузи Мухтор Аvezов / <https://arxiv.uz/uz/documents/referatlar/adabiyot/ozo-adabietining-er-in-yulduzi-muhtor-avezov>.

курашиш ҳақида ўйлашга мажбур қилиши билан белгиланади. Эпопеянинг XIX – XX асрлар арафасида Қозоғистон турган улкан ижтимоий-тарихий ўзгаришлар ҳақидаги ушбу ғояси бизнинг замонамизда ҳам кучли акс-садо берди”⁴.

Олимнинг юқоридаги фикрларидан келиб чиқиб, маърузада Заки Ахметовнинг “Абай йўли” поэтикаси” китоби ҳақидаги қисқа фикр ва хулосаларимиз билан чеклансак:

1. Монографиянинг муҳим ютуғи ва янгилиги Заки Ахметов томонидан “Абай йўли” романига хос психобиографик, ижтимоий биографик асосларининг аниқ белгиланишидир. Олимнинг фикрича, Мухтор Авезов Абай шахсияти ва “Абай йўли” роман-эпопеясига шунчаки келиб қолмаган. Унинг ўзи шу ҳаётни яшаган, Абай асарларида тасвирланган воқеалар, маиший, ижтимоий муаммоларни ўз бошидан кечирган. Ёзувчининг бобоси Аваз Абайнинг етти пушти, бобо-ю катта оталаригача яхши билган. Бундан ташқари, М.Авезов Абайни кўрган, билган овулдошларидан у ҳақдаги реал маълумотларни ёзиб олишга улгурган. Реал далиллар фақат Абайнинг қариндош ва дўстларидан эмас, ҳатто душманларидан ҳам ёзиб олинган. Бунинг устига ёзувчи Абай озикланган қозоқ халқ фольклори, маданий мероси, этнографиясини ҳам чуқур ўрганган. Буларнинг ҳаммаси монографиянинг мустаҳкам базис устига қурилишига асос бўлган.

2. Энг муҳими, М.Авезов учун Абайнинг ҳар бир асари бадиий-биографик манба бўлиб хизмат қилган. Эпопея қаҳрамони субъекти улкан бир объект – қозоқ халқи ҳаёти билан узвийликда олинган. Бу ҳақда Заки Ахметовнинг ўзи: “Авезов Абайнинг нисбатан тўла илмий биографиялари, ҳаёти ва ижодий фаолияти ҳақидаги тадқиқотлар муаллифи” деб ёзади⁵. Ҳақиқатан ҳам, М.Авезов ўн етти йил (1933 - 1950) ичида Абай биографиясининг тўртта вариантини ишлаб чиққан. Бадиий йўналишда дастлаб 1939 йили (Л.Соболев билан ҳаммуаллифликда) “Абай” трагедиясини, кейинроқ “Абай” операси либреттоси, бадиий фильми сценарийсини ёзган. Шунинг учун ҳам “Абай йўли” эпопеяси айрим-айрим китоблар ўлароқ ўн тўрт йилда ёзиб тугатилган бўлса ҳам (1942 – 1956 йиллар), бу тўрт китобни ягона композицион схема ўлароқ ушлаб турувчи асос маърифатпарвар Абай Қўнанбоевнинг 47 йиллик ҳаёти, бадиий тил билан айтганда Абай йўлидир. Қайд этиш жоизки, М.Авезов айна жиҳатлари билан ўзбек ёзувчиси Ойбекнинг Навоийга доир ижодий изланишларини ёдга солади.

3. Роман-эпопеяни тадқиқ этар экан олим, асар воқеаларини XIX аср қозоқ халқи ижтимоий ҳаётидаги муаммолар, маърифатчилик, жадидчилик ҳаракати билан уйғунликда кузатган. Янги ҳаёт қуриш зарурати, илм-маърифат концепциясини роман тадқиқи марказига қўйган. Эпопея воқеалари ва образларини А. Букейханов, А. Байтурсынов, М. Дулатов, С. Торайғыров, С. Донентаев, М. Сералин, С. Кубеев, Г. Карашев каби миллий маънавият учун курашган адиблар ижоди билан қиёсан ёритиб берган. Бу эса роман-эпопеяга хос ижтимоий-психологик таҳлил, бадиий фоннинг тўла тасаввур қилинишини таъминлаган.

4. Қозоқ халқи адабий-маданий ҳаётида роман, қисса каби янги адабий жанрларнинг кириб келиш тенденциялари, миллий асослари Заки Ахметов томонидан кенг ёритилган. Айна пайтда қозоққа хос оқинчилик анъанаси, оғзаки адабиётдан ёзма, канонлашган адабиётга ўтиш жараёнлари таҳлилий кўрсатилган. Шунингдек, янги қозоқ адабиётининг шарқона ибтидосига урғу берилган. “Шарқ классик поэзиясидаги тарихий ривоятлар, афсоналар қатор қозоқ шоирлари учун илҳом манбаи бўлиб хизмат қилган”, деб ёзади бу ҳақда олим⁶. Буларнинг барчаси биргаликда тарихнинг қашшоқлар меҳнати, рақиб гуруҳлар аро мол ўғирлаш мусобоқалари, уруғ оқсоқоллари ўртасидаги келишмовчиликлар, тўралар зўравонлиги, мард йигитларнинг ўч олиши, ёшлар ўйин-кулгиси, байрамлар, кўчманчилар ёзлогли, совчилик, тўй, жаноза, дафн, вабо, поданинг қирилиши, ҳукмдор сайлаш, турли-туман муаммоларга ечим топиш, табиат картиналари эпопея бадиий ҳақиқатларини ташкил

⁴ Ахметов З.А. Роман-эпопея Мухтара Ауэзова /В кн.: Классические исследования. Том 18. – Алматы, 2013. – С. 22.

⁵ Там же. – С. 24-31.

⁶ Там же. – С. 25.

этган. Бир сўз билан айтганда, эпопея қозоқ халқининг соф идилиявий ҳаётини акс эттириши билан миллийдир.

5. Монографиянинг “Шоирнинг туғилиши” бобида эпопея композициясининг икки асоси – қозоқ халқи ижтимоий-тарихий турмуш тарзи, унда рўй берган “ўткир ижтимоий конфликтлар” Абай шахсияти билан уйғунлаштирилган бадий таҳлиллар асосида кўрсатилган. Шу ўринда олимнинг: “Эпопея композициясининг пўлатдек асоси ҳаёт воқелиги билан ёзувчи дунёқарашдаги ўртасидаги умумийлик, бирликда намоён бўлади”, деган фикрини келтириш муҳимдир⁷.

6. Айниқса, романдаги бадий-психологик система Қўнонбой ўтовидаги уруғбошилар – Божей, Байсал, Суюндик, Қоратой ва Майбосар ўртасида Кодар чолни жазолаш ҳақида кечган мулоқот ва қатл саҳнаси таҳлилида теран очилган. Айни диалог таҳлилида Қўнонбой характери ва портрети таҳлили ўта жонли чиққан. Бу воқеалар шаҳарда ўқиётган 13 ёшли Абай нигоҳи орқали берилганига диққат қаратилган. Мазкур таҳлилларнинг яна бир муҳим томони, Заки Ахметов уруғбоши, овул, ўтов, ҳукм, қатл каби барча образ, эпизод, детал, хронотоп шакллари М.Авезовнинг Абай ҳақидаги мемуари, бошқа тарихчи, этнограф олимларнинг маълумотлари билан қувватлантириб борган.

7. Китобнинг “Шоир ва халқ” деб номланган бобида М.Авезов Абайни халқ дарди куйчиси сифатида қандай тасвирлагани ҳақида сўз кетган. Заки Ахметов биринчи китобда Абай ички дунёсини, асосан, тарихан трагик воқеалар фониди, ўз бадий фантазиясидан келиб чиқиб тасвирлашига асосий урғу берган. Кейинги китоблар таҳлилида эса Абай ижоди, шоир субъекти ва ички “мен”и шарҳчиси сифатида шеърини асарларига диққат қаратган. Бундай ёндашув олимни “Абай йўли” эпопеясининг уйғун ва систематик талқинига олиб келган.

8. Заки Ахметовга кўра, “Абай йўли” асари поэтикасининг мукамаллиги қозоқ ери, табиати, халқ турмуш тарзи, у бошдан ўтказган воқеа-ҳодисалар, айниқса, халқ тили, ифода йўллари, оғзаки бадий сўзлашуви индивидуаллиги билан боғлиқ. Романга кирган Абай шеърларини поэтик тил концептига кўра таҳлил қилган Заки Ахметов нафақат Абай образи психологиясини, балки унинг шоирлиги, услубидаги халқчиллик, тили ва дилининг халқ билан уйғунлигини ҳам очиб берган.

Бизнингча, ушбу монографияда эпопея қаҳрамонларини бир оз синфийлаштириш, бир халқни икки қирғоққа бўлиб тушуниш ҳолатлари ҳам кузатилади. Айни пайтда, Абай йўлининг шаклланишида рус халқи ва рус адабиётининг роли бир оз ошириб юборилгандек тасаввур беради. Бу, албатта, асарнинг ёзилиш даври билан изоҳланса керак.

Умуман, Заки Ахметовнинг ушбу монографияси бобма боб, ҳатто абзацма абзац ҳам эмас, балки жумлама жумла таҳлил қилиниши керак. Шундагина асарнинг асл илмий қиммати ҳақида жўяли хулоса қилиш мумкин. Бизнинг маърузамизни эса бир ўзбек синчисининг заковатли оғамиз Заки Ахметов ижодига кириши сифатида қабул қиласизлар.

Сўзимни умумтурк оқини Абайнинг “Қора сўз” асаридан олинган шу ҳикмат билан тугатмоқчиман: “Фақат ўзингни ўйласанг, қорин ғамида ўтлаган жониворлардан бири бўласан, инсоният равнақи учун меҳнат қилсанг, Аллоҳнинг севимли бандасига айланасан”⁸. Ҳаммамизга Абай домла айтганидек чин инсон бўлиб яшаш насиб этсин!

Адабиётлар:

1 Ахметов З.А. Роман-эпопея Мухтара Ауэзова /В кн.: Классические исследования. Том 18. – Алматы, 2013.

2 Карим Б. Ўзбек-қозоқ адабий алоқалари / <https://oyina.uz/kiril/article/1190>

3 Қалдибек Сейданов. Мухтор Авезов ва Ўрта Осиё адабиёти //Жаҳон адабиёти» журнали, 2017 йил, №9.

4 Қозоқ адабиётининг ёрқин юлдузи Мухтор Авезов / <https://arxiv.uz/uz/documents/referatlar/adabiyot/ozo-adabietining-er-in-yulduzi-muhtor-avezov>.

⁷ Там же. – С. 66.

⁸ <https://ziyouz.uz/jahon-nasri/abay-qonanboyev/aba-yurak-amri-bilan-qora-soz-asaridan/>

ӘОЖ 821.11

ЗАКИ АХМЕДОВДУН КЫРГЫЗ АДАБИЯТТААҢУУ ИЛИМИНЕ КОШКОН САЛЫМЫ

Бийсаева Н.

*Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Ч.Айтматов атындагы
Тил жана адабият институтунун Айтматовтаануу борборунун башчысы,
филол.и.к., доцент*

Казак адабият таануу илиминдеги көрүнүктүү окумуштуулардын ысымы арбын. Бирок ошол окумуштуулардын ичинен кыргыз элине, кыргыз адабият, маданият тармагындагы адамдарга Заки Ахмедовдун аты аттын кашкасындай таанымал. Биздин муундун өкүлдөрү бул окумуштууну кантип тааныдык? Эң биринчи кезекте, албетте, окумуштуунун илимий монографиялары, ар тармактуу изилдөөлөрү аркылуу тааныдык. Өзгөчө кыргыз-казак поэзиясын салыштырма багытта изилдөө жүргүзүүдө кыргыз поэзиясы боюнча «Кыргыз ыр түзүлүшү» (1965) деген аталыштагы Кулан Рысалиевдин эмгегине таянсак, казак поэзиясы боюнча, ыр түзүлүшүн терең теориялык талдоолор менен ачып берген Заки Ахмедовдун «Казахское стихосложение» (1964) деген эмгегине таяндык. Бизге маалым болгондой Заки Ахмедов 1955-жылдардын ортосунан тартып эле казак поэзиясындагы уйкаштык, ыргак, ритм, рифма тууралуу бир нече макалаларын жарыялап жүргөн. «Казак ыр түзүлүшү» деп аталган теориялык эмгеги жалпы филологиялык илимдеги негизги теориялык эмгекке айланган классикалык изилдөөлөрдүн бири.

Белгилүү адабиятчы, көрүнүктүү теоретик Заки Ахмедовдун абайтаануу жана ауэзовтаануу багытындагы изилдөөлөрү бүгүнкү күндө кыргыз окумуштуулары тарабынан кеңири колдонулат. Биз билгенден 1954-жылдан тартып өмүрүнүн акырына чейин бул багыттагы бир нече монографияларды чыгарган. «Абай жолу» эпопеясынын поэтикасы жана анын жазылуу тарыхы» (1984), «Мухтар Ауэзовдун роман-эпопеясы» (1997), «Абайдын акындык ааламы» (1995) деген аталыштагы илимий эмгектери казак адабиятаануу илими үчүн эле эмес, бүтүндөй түрк тилдүү элдердин адабиятаануу илими үчүн маанилүү.

Ауэзовдун чыгармачылыгын аздектеп, аны изилдөө, сактоо, жайылтуу багытындагы эмгеги өлчөөсүз экендигин биз жакшы билебиз.

Заки Ахмедовдун кыргыз-казак адабий, маданий байланышына кошкон салымы зор. Адегенде эле окумуштуунун Чыңгыз Айтматовдун чыгармачылыгына арналган макаласы тууралуу айта кетпесек болбос. Улуу жазуучунун чыгармачылыгын урматтап, сыйлап өзгөчө мамиле кылган. Академик Абдылдажан Акматалиев эскерүүсүндө Ч.Айтматовдун 70 жылдык мааракеси Түркияда өткөндө аксакал катары жол баштап жүргөнүн айтат. «Чыңгыз Айтматов жана казак адабияты» деген аталыштагы билдирүүсүн жасап, анда жазуучунун чыгармаларында казак калкы менен кыргыз калкынын салт-санаасы, улуттук өзгөчөлүктөрүнүн жалпылыктарына токтолуп, жазуучунун чыгармаларында чебер чагылдырылгандыгын айтат. Жазуучунун 70-80-жылдарда казак акын-жазуучуларына чыгармачылык таасир тийгизгенин бир нече фактылар менен белгилеп берет. Билдирүүсүнүн соңунда: «Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларынын көңүлдү бурган өзгөчөлүгү, суктандараарлык жагы ар дайым талаш-тартыш жараткан пикирлерди көтөрүп чыгып, жаңычыл, маанилүү ойлорду ортого салып, таптакыр жаңы адабий жыйынтык чыгара билиши. Жазуучунун чыгармаларынын жашоонун өзүнөн алынгандыгы, адамзат маданияты үчүн эң жогорку ийгилик болуп саналат» - деп айтат.